

ČTENÁŘOVI

Máš před sebou, čtenáři, knihu počestnou. Hned na počátku tě upozorňuje, že jsem si v ní předsevzal cíle domácí a soukromé. Naprosto jsem v ní nedbal o to, abych tobě posloužil a sebe proslavil. Moje síly na podobný záměr nestačí. Zasvětil jsem ji osobnímu pohodlí svých příbuzných a přátel: až mě ztratí (což je nutně čeká brzo¹), mohou si v ní oživit několik rysů mých způsobů a mé povahy, aby si představu, již si o mně učinili, touto cestou udrželi úplnější a živější. Kdybych byl zamýšlel ucházet se o přízeň světa, byl bych se lépe vyzdobil a představil bych se podle uváženého postupu. Chci však, abych se v ní jevil zrakům ve své podobě prosté, přirozené a obvyklé, bez násilí a umělosti: líčím totiž sebe samého. Moje nedostatky vyjádří se v ní citelně, i můj vrozený způsob, pokud mi to slušný ohled na veřejnost dovolil. Kdybych se byl narodil mezi oněmi národy, které prý dosud žijí v sladké svobodě původních přírodních zákonů, ujišťuji tě, že bych se zde velmi ochotně představil úplný, a zcela nahý. Látkou své knihy, milý čtenáři, jsem zkrátka já sám: není rozumné, abys plýtval svým volným časem na námět tak lehkovážný a planý. Proto sbohem!

Na zámku Montaigne dne prvního března roku tisícího pětistého osmdesátého².

— hned prvními slovy jsem jim totiž otevřeně přiznal, ke které straně náležím a za jakým cílem putuji —, to zajisté přesně nevím dosud. Muž, který oddílu zřejmě velel, sňal masku, dal se mi poznat jménem a několikrát mi opakoval, že za své osvobození vděčím své tváři, nenucenosti a pevnosti svých slov, pro něž uznali, že si podobné nehody nezasloužím, a žádal mě o slib, že si budu vést stejně. Je možné, že božská dobrota ráčila k mé spáse vskutku použít tohoto malicherného prostředku: zachránila mě hned následujícího dne i z jiných a ještě horších nebezpečí, na která mě sami moji věznitelé upozornili. Poslední ze zmíněných dosud běhá a mohl by událost dosvědčit; první z nich byl před krátkou dobou zabit.

Kdyby za mne neručila moje tvář, kdyby v mých očích i v mém hlasu nebylo lze číst ryzost mých úmyslů, nebyl bych se dožil tak dlouhého věku bez obtíží a bez úhony, a zvláště zatížen tou svou svobodmilovnou neopatrností, s níž právem i neprávem vykláám, co mi přijde na mysl, a věci posuzuji opovážlivě.

[Kniha III, z kap. 12.]

ESEJE, JEJICH NOVOST, VÝZNAM A PODOBA

1¹

Jako vidíme role ležící ladem, pokud jsou tučné a úrodné, bujně rodit sto tisíc druhů divokého býlí a plevele, takže je musíme podrobit a osít je podle svého výběru, abychom je obrátili k užítku, tak je tomu i s našimi duchy: nezaměstnáme-li je nějakým námětem, který by je zkontroloval a usměrnil, zvrhají se a potácejí sem tak nekonečnou šíří představ a není pošetilosti a prázdného snu, aby se jich ve svém zmateném těkání nedopustily:

*Velut aegri somnia, vanae
finguntur species.*²

Duše, jež nemá pevně určeného cíle, zbloudí, neboť, jak se říká, být všude je totéž jako nebýt nikde.

Když jsem se nedávno³ uchýlil do ústraní svého domova, rozhodnut neplést se již, pokud mi bude možné, do ničeho a strávit ten zbyteček života, který mě ještě čeká, v klidu a samotě, zdálo se mi, že nemohu svému duchu prokázat větší milost, než nechám-li jej v dokonalé prázdni rozprávět se sebou samým a ustálit se a upokojit. Doufal jsem, že to nyní dokáže tím snáze, že věkem ztěžkl a uzrál. Ale zjišťuji, neboť

*variam semper dant otia mentem,*⁴

že nastal pravý opak, že se změnil v splašeného koně, dovoluje si uhánět sám stokrát rychleji, než kdy běžel pro druhé, a plodí mi tolik kupcických se přeludů a fantastických strašidel, bez ladu a smyslu, že jsem je počal klást na papír, abych mohl pohodlněji zkoumat jejich pošetilost a podivinství, v naději, že jimi časem jej samého zahanbím...

[Kniha I, kap. 8.]

Co se dopisů týče, chci jen poznamenat, že představuji obor, v němž bych podle názoru svých přátel něco dokázal: a byl bych si k zveřejnění svých vrtochů vybral raději jejich formu, kdybych se byl měl na koho obracet. Byl bych potřeboval mít, jako jsem mívával svého času,² nějaký spolehlivý styk, který by mě lákal, dodával mi chuti a nesl mě; jednat jen tak do prázdna, jako dělají jiní, to bych totiž nedovedl, leda ve snu; ani si vymýšlet lichá jména a pak se na ně obracet s vážnými věcmi.³ Jsem zapřísáhlý nepřítel jakéhokoliv předstírání. Maje zdatného a spolehlivého spolurozpravěče, byl bych pozornější a bezpečnější, než patřím-li do měnicích se tváří davu; a jsem zklamán, že se mi lépe nepoštěstilo. Vládnu od přírody slohem důvěrným a soukromým, ale zcela vlastním, takže se nehodí pro veřejná jednání, jak již vůbec je moje řeč v každém ohledu až příliš sporá, nesouvislá, přerývaná, podivínská; a nevyznám se v dopisech obřadných, které nemají jiného jádra krom krásně řetězených dvorných slov. Nemám dar zdlouhavě nabízet svou lásku a služby, a nemám v tom ani zálibu: nevěřím jim ani zbla a přičítá se mi pronášet z nich sám víc, než co z nich věřím. Velmi se tím odcizují dnešní zvyklosti, neboť nikdy nevládla tak mrzká a otrocká prostitute poklon: je to samá duše, život, oddanost, zbožňování, služebník, otrok, a všechna ta slova se v dopisech hemží tak běžně, že chtějí-li lidé vyjádřit nějaký výslovnější a uctivější vztah, nenalézají již obratu k jeho vyslovení.

K smrti nenávidím vzbuzovat dojem lichotníka. Výsledkem toho je, že zcela přirozeně upadám v mluvu suchou, přímou a úsečnou, která působí na toho, kdo mě nezná odjinud, trochu pohrdavě. Nejvíc si vážím těch, jimž úctu nejmíň projevuji, a vůči těm, jimž moje duše radostně letí vstříc, zapomínám na příkazy zdrženlivosti. Svěřuji se skoupě a s hrdostí těm, jimž náležím, a věnuji se málo těm, jimž jsem nejvíc oddán: mám dojem, že si mají všechno přečíst v mém srdci, a že výraz mých slov kulhá za mou představou.

Neznám nikoho tak hloupě nevymluvného, jako jsem sám, běželi-li o to, někoho uvítat, s někým se rozloučit, vzdát díky, pronést pozdrav, nabídnout službu a o podobné slovní dvorné projevy, zavedené obřadnými zákony

našeho společenského obcování. A ještě jsem nebyl požádán, abych napsal pochvalné a doporučující listy, aby je ten, na koho platily, neshledal suché a mdlé.

[Kniha I, z kap. 40.]

Plinius říká, že každý člověk je znamenitým pramenem poučení pro sebe samého, stačí jen, má-li dostatečnou schopnost po sobě samém slídit. Tato kniha nepodává tedy mé učení, ale mé pátrání; a neklade si cíl poučit druhého, nýbrž mne samého. Nemá mi být nicméně kladeno za zlé, jestliže ji sděluji čtenářům. Co posloužilo mně, může náhodou posloužit i jinému. Ostatně, vždyť nic nekazím, opotřebovávám leda sebe. A dělám-li ze sebe blázna, je to jen k mé škodě a nikomu to nemusí vadit: neboť blázním bláznovstvím, které ve mně i končí a vnějších důsledků nemá. Máme zprávy pouze o dvou nebo třech starověkých autorech, kteří se vydali na tuto cestu, přece však nemůžeme tvrdit, že to učinili naprosto našim způsobem, neboť z nich známe jen jména.² Od té chvíle se jejich stopou nepustil nikdo. Je ostatně podnikem trnitým, a to víc, než se zdá, sledovat běh tak toulavý, tako je běh našeho ducha, pronikat do temných hlubin jeho vnitřních koutů, lapat a ustalovat toliké drobnoučké tahy jeho vzrušených zmatků; a je to také nová a neobvyklá zábava, která nás odvádí z běžných zaměstnání světa, ba věřte, i z těch nejdoporučovanějších. Již řadu let mám výhradně sebe samého za cíl svých myšlenek, kontroluji a studuji jen sebe; a jestliže prostuduji i něco jiného, je to jen proto, abych to ihned vztáhl k sobě, či lépe řečeno, obrátil v kus samého sebe. A naprosto se mi nezdá, že bych chyboval, když — jak je zvykem činit i v jiných vědách, neporovnatelně užitečnějších — sdělím veřejně, čeho jsem se dobádal ve vědě své, ačkoliv pokrokem, jež jsem v ní učinil, naprosto nejsem spokojen. Není líčení, jež by se rovnalo vylíčení sebe samého, co se neshledává a zajisté i užitečnosti týče: a to se ještě musíte přičesávat; musíte se upravovat a pořádat, máte-li se odvážit vyjít takto na veřejnost. Nuže, já se ustavičně parádím, neboť se ustavičně vypisuji. Běžná slušnost prohlásila mluvení o sobě samém za neřest a tvrdošíjně je zakazuje, neboť si oškliví schlubnost, která jako by

vždy lpěla na svědectvích, která člověk vydává o sobě. Ale to znamená, že vylévá dítě i s vaničkou, anebo chtít mu utřít nos, mu jej utrhne:

*In vitium ducit culpa fuga.*³

Mám zkrátka za to, že tento lék spíš škodí než prospívá. I kdyby bylo pravda, že rozprávět lidem o sobě znamená nutně být domýšlivý, můj obecný záměr je té povahy, že se činu, jímž projevuji tuto chorobnou vlastnost, jestliže již jednou ve mně je, ani zdržet nesmím, a nesmím zakrývat chybu, které se nejenom dopouštím ze sklonu své povahy, ale kterou jsem dokonce povinen jménem toho, co podnikám, vyznat. Ostatně, mám-li říci své mínění, slušný mrav zde neprávem odsuzuje spolu s opilci i víno, jímž se opíjejí: zneužít lze právě jen věcí, které jsou o sobě dobré, a mám za to, že pravidlo nemluvit o sobě se vztahuje pouze na běžnou společenskou slabůstku. To jsou uzdy pro telátka, které si nenavlékají ani světci, jež slyšíme o sobě mluvit docela hlasitě, ani filologové, ani teologové: a také já ne, ačkoliv jsem dalek být tím či oním. Pakliže o sobě nemluví výslovně a důsledně, přece jen, pokud jim to dovolí příležitost, neváhají se náležitě zobracet před veřejností. O čempak kdy Sokrates jednal obšírněji než o sobě? A k čemu častěji zaměřuje řeč svých žáků, ne-li rovněž k tomu, aby mluvili o sobě? Nikoliv o obsahu svých knih, nýbrž doslova o povaze a hnutích svých duší. Ve své církvi se vyznáváme Bohu a svému zpovědníkovi, jako naši sousedé⁴ zase všem spoluvěřícím. „Ale to vyznáváme,“ namítne mi někdo, „pouze své viny.“ Toť jako bychom říkali všechno: neboť i naše ctnost je kulhavá a má se k čemu přiznávat. Mým povoláním a uměním je žít. Kdo mi zabraňuje o něm mluvit podle mého rozumu, zkušenosti a zvyku, ať rozkáže staviteli, aby o svých budovách pojednával nikoliv podle svého pochopení, ale podle mínění svého souseda, podle cizího vědění, ne podle vlastního. Jestliže je schlubností projevit veřejně, zač stojíme, proč neklade Cicero Hortensiovu výmluvnost nad svou vlastní,⁵ a Hortensius opět Ciceronovu? Snad by někdo dal přednost tomu, abych o sobě vydával svědectví činy a dílem, a nikoliv holými slovy. Nu, já líčím především své myšlení, látku netvárou, které nelze dát podobu výrobku a díla: dá už dost velkou námahu vtělit ji ve vzdušnou tvářnost

lidského slova. Mnoho lidí z nejmoudřejších a nejzbožnějších se po celý život stranilo všech projevů a výkonů zjevných. Mé výkony by vypovídaly spíš o vnější náhodě nežli o mně samém: svědčily by o tom, co znamenají ony, nikoliv o tom, co znamenám já, dá se z nich na mne leda přibližně a nejistě hádat; byly by vzorky, částečnými ukázkami. Já se však vystavuji celý: nabízím *skeletos*⁶, na němž jsou na první pohled patrný žíly, svaly, šlachy, každá součást na svém místě. Účinek kašle by ukazoval jen část, účinek bledosti nebo srdečního bušení jinou část, a ještě pochybně. Nevypisuji zkrátka své reakce: nýbrž své já, svou podstatu.

Mám za to, že k vynášení soudu nad sebou je třeba opatrnosti, a stejně je třeba být svědomitý, když o sobě podávám svědectví, ať již sobě samému, ať nahlas, na tom nezáleží. Kdybych se sám sobě zdál naprosto dobrý a moudrý, křičel bych to přes celé střechy. Říkat o sobě méně, než je pravda, je hloupost, nikoliv skromnost; podle Aristotela vydávat se za méně, než zač kdo stojí, je zbabělé a malomyslné: žádná ctnost nesílí nesprávností a pravda nemůže být z látky omylu. Říkat o sobě víc, než je skutečnost, není vždy domýšlivost, i to je zhusta hloupost: základem této neřesti je po mém názoru, že si v sobě přemrštěně libujeme, že propadáme nerozvážné sebelásce. Nejúčinnějším lékem k jejímu vyléčení je, jak se domnívám, dělat pravý opak toho, co přikazují všichni ti, kdo zákazem, aby se o sobě mluvilo, zakazují zároveň, a to ještě více, aby se o sobě přemýšlelo. Pýcha spočívá v myšlení; jazyk jí může vyvolat jen pramálo.

Tihle lidé dovozují, že zabývat se sebou samým znamená mít v sobě libost, a že obcovat a stýkat se sám se sebou je totéž jako dávat si přede všemi přednost: avšak takto přehánějí pouze ti, kdo okoušet ze sebe dovedou jenom povrchně; kdo sebe zkoumají teprv, když se dost pozabývali svými hmotnými zájmy; kdo rozpravě člověka se sebou samým a o sobě samém říkají snění a zahálka, a seberození a sebetvorbu nazývají stavěním zámků v povětří. Pakliže se někomu zatočí hlava z vlastní moudrosti, ať se přestane dívat pod sebe a obrátí oči vzhůru, do minulých věků, a splaskne jako měchýř, až tam uzí nesčíslné duchy, kterým není hoden ani rozvázat řemínek; pakliže někomu stoupne do hlavy lichotivá domýšlivost na vlastní stateč-

nost, ať si připomene životy Scipionův, Epaminondův a tolikerá vojska a tolikeré národy, za nimiž tak daleko pokulhává. Na žádné osobní přednosti si nebude pyšně zakládat ten, kdo zároveň uváží, kolik nedokonalostí a jiných slabostí ji v něm provází, a na konci že zeje nicota lidského údělu. Jediný Sokrates si vzal vskutku k srdci příkaz svého daimóna, aby poznal sám sebe, a touto snahou došel k výsledku, že k sobě pojal opovržení: a právě proto byl jediný uznán za hodného názvu mudrce. Kdo se bude poznávat tímto způsobem, ať se jen klidně odváží dát se poznat i ústy!

[Kniha II., z kap. 6.]

4¹

Vzácná paní, nezachrán-li mě zvláštnost a novost, které pravidelně dodávají věcem ceny, nikdy se z tohoto svého pitomého podniku se ctí nevybabrám: je však tak fantastický a jeho tvářnost se tak přičí běžné zvyklosti, že snad díky tomu projde. Tento vrtoch, abych se pletl do spisování, mi nejprve nasadila do hlavy má melancholická nálada — nálada velmi se tedy přičící mému přirozenému založení —, která ve mně byla vyvolána stísněností samoty, do níž jsem se před několika roky utekl. Načež jsem zjistil, že se mi k psaní naprosto nedostává jakékoliv látky, i nabídl jsem si sebe samého za předmět a námět. Je to jediná kniha svého druhu na světě, svým záměrem je to mezi knihami pravý divous a výstředník. Však také v celém tom díle nezaslouží zvláštní pozornosti nic leda to podivínství: vždyť námětu tak prázdnému a tak mrzkému by ani nejlepší dělník světa nebyl dokázal dát tvar, který by si zasloužil, aby si ho všimli.

[Kniha II, z kap. 8.]

5¹

Moje spisy mají tak daleko k tomu líbit se mi, že kolikrát o ně znovu zavádím, tolikrát jsem jimi zklamán.

*Cum relego, scripsisse pudet, quia plurima cerno
me quoque qui fecit iudice, digna lini.*²

Pokaždé mi tane v mysli představa, jež mi nabízí tvar lepší než ten, který jsem uplatnil, ale nemohu jej zachytit

ani obrátit k užítku. A i sama ta představa je pouze prostředního ražení. Z toho vysuzují, že tvůrčí díla proslulých bohatých a vynikajících duchů minulosti³ daleko přesahují samotné nejzazší hranice mé představivosti i mé touhy. Jejich spisy mě nejenom uspokojují a úplně zaujmou, ale i omračují a roztetelí mě obdivem. Posuzují jejich krásu, ale také ji přímo vnímám, ne-li až do dna, alespoň dostatečně hluboko, abych cítil, že je pro mne nemožné s ní závodit. Ať cokoliv podniknu, nepřestávám dlužit Múzám další oběť, jak o komsí praví Plutarch, abych získal jejich přízeň:

*Si quid enim placet,
si quid dulce hominum sensibus influit,
debentur lepidis omnia Gratiis.*⁴

Opouštějí mě na každém kroku. Všechno je u mne neotesané, nedostává se tomu uhlazenosti a krásy. Neumím uplatnit věci, aby se zdály hodnotnější, než jsou, můj způsob života v ničem nenapomáhá látce: a právě proto potřebuji látky silné, jež by se mocně vnucovaly a svítily samy sebou. Když sáhnu po námětech běžně přístupných a veselejších, je to z toho důvodu, že chci vyhovět své přirozenosti, neboť naprosto nemiluji moudrost obradnou a skličující, jaká je na světě v oblibě, a také proto, že se chci rozjařit, nikoliv ovšem rozjařit svůj sloh, který si žádá spíš látek vážných a přísných: pokud, toť se ví, mohu vůbec nazývat slohem to své mluvení bez tvaru a řádu, prostáčkou hatlaninu, neurčitelné potácení bez členění, bez závěru, matné, po způsobu Amafaniově a Rabiriově.⁵ Neumím se ani líbit, ani kohokoliv rozptýlit, ani se vlísat: i ten nejlepší příběh na světě v mých rukou uschne a pozbude barev. Umím mluvit jen s plným vědomím a dokonale se mi nedostává oné snadnosti, které jsem svědkem u řady svých druhů, že totiž umějí porozprávět s kýmkoliv namátkou a udržet v napětí celou společnost, anebo bez únavy pobavit ucho kteréhokoliv knížete všemožným švitořem; látka jim nechybí nikdy, neboť vládnou půvabným darem, že umějí využívat té první po ruce a přizpůsobit ji náladě i chápavosti lidí, s nimiž mají pojednat. Knížata si nikterak nelíbují v rozpravách hutných, a já zase nerad tlachám. Důvodů, které nejdříve a nejsnáze napadnou a jsou také obecně nejraději přijímány, používat neumím:

jako kazatel k uším davu nestojím za nic. V každé látce míří má řeč ráda bez úvodu k holému jádru a podstatě věci, pokud je rozeznám...

Ostatně moje řeč není nikterak hladká ani plynná; je kostrbatá, neboť má vlastní svobodné a výstřední sklony: a tak se mi i líbí, ne-li na radu mého rozumu, tedy z přirozené náklonnosti. Cítím však docela dobře, že si v tom ohledu občas příliš popouštím a že ze samé snahy vyhnout se umělosti a strojenosti, do nich jiným způsobem upadám:

Brevi esse laboro,

*obscurus fio.*⁶

Platón praví, že obšírnost ani stručnost nejsou vlastnostmi, které by řeči přidávaly nebo ubíraly na ceně. I kdybych si vzal za úkol, že budu napodobit onen vyrovnaný, stejnoměrný a spořádaný sloh, nedokázal bych si jej osvojit. Ale ačkoliv Sallustiovy zkratky a rytmy více hovějí mé povaze, přece pokládám Caesara za většího a méně napodobitelného; a třebaže mě moje přirozené sklony více puďí, abych mluvil podle Seneky, přec jen si dál vážím nadevše Plutarcha. Jak v řeči, tak i v písemném projevu se jednoduše a prostě řídím svou přirozenou formou: z čehož možná plyne také, že stačím na víc živým slovem nežli psaným. Pohyb a činnost mluvu oživují, jmenovitě u lidí, kteří mají pohyby nenadálé jako já a kteří se rozohňují: tu chování, výraz tváře, hlas, šat, držení těla mohou dodat jisté hodnoty i věcem, které samy o sobě nemají žádnou, jako ji právě nemá lidský žvást...

Moje francouzština je narušena, i ve výslovnosti i v jiných ohledech, barbarstvím mého původu⁷: ještě nikdy jsem se nesetkal s člověkem z téhle strany řeky⁸, aby se naprosto zřejmě neprozradil svým zpěvem a ucho ryze francouzské krutě nezraňoval. Což zároveň naprosto neznamená, že bych se zrovna dobře vyznal v té své périgordštině: je mi stejně málo běžná jako němčina a nic si z toho nedělám. Tak jako i poitevinština, saintonžština, angoulémština, limousinština, auvergnatština, dál a dál okolo mne, je to mluva nejadrná, plouhavá, rozvláčná. Výš nad námi, k horám, vládne ovšem gaskonština, kterou pokládám za neobyčejně krásnou, strohou, stručnou, výraznou, řeč vpravdě mužná a vojenská, a to víc než kterákoliv jiná z těch, v nichž se vyznám: stejně šlachovitá, mocná

a případná, jako je francouzština útlá, jemná a hojná. Co se týče latiny, kterou mi dali za mateřštinu, odvykl jsem jí a pozbyl jsem v ní pohotovosti; ba dokonce i pohotovosti písemné, ačkoliv pro tu mi svého času říkali Mistríček. Zde máte všechny ty mé slabiny po stránce řeči...

[Kniha II, z kap. 17.]

6¹

Asi mi namítnete, že záměr, použít sebe samého za námět k psaní, by bylo lze omluvit u mužů vzácných a proslulých, kteří by svou pověstí vnukali jistou touhu být poznáváni. To je jisté, připouštím to a sám dobře vím, že k vůli nějakému člověku běžného druhu zvedne oči od své práce leda nádeník, kdežto má-li do města přijet vysoká a význačná osobnost, zavírají se dílny a krámy a všechno se běží dívat. Nesluší se, aby se nabízel k poznání kdekoliv jiný než ten, kdo zaslouží být v nějakém ohledu napodoben a jehož život i názory mohou sloužit za vzor. César a Xenofón byli k svému vyprávění oprávněni, neboť je mohli založit a upevnit na základně přiměřené a pevné, totiž zdůvodnit je velikostí svých činů. Stejně je možné si přát denních záznamů velkého Alexandra, zápisků, které o svých skutcích zanechali Augustus, Kato, Sylla, Brutus a jiní. Podoby podobných mužů člověk rád studuje, i kdyby z bronzu a kamene byly.

Tato námitka je velmi na místě, ale mne se dotýká pramálo:

*Non recito cuiquam nisi amicis, idque rogatus,
non ubivis, coramve quibuslibet. In medio qui
scripta foro recitent, sunt multi, quique lavantes.*²

Nevztyčuji zde přece žádnou sochu, která by měla být postavena na křižovatce města nebo v chrámu či na veřejném náměstí:

*Non equidem hoc studeo, bullatis ut mihi nugis
pagina turgescat.
Secreti loquimur.*³

Mým úkolem je stát v koutě knihovny a rozptylovat souseďa, příbuzného, přítele, jemuž přijde vhod znovu se v této podobě se mnou setkat a opět si se mnou popovídat.

Ti ostatní se osmělili mluvit o sobě proto, že v sobě samých objevili námět důstojný a bohatý; a já naopak proto, že jsem námětem tak prázdným a hubeným, že mě věru nikdo nebude moci podezírat z chlubitosti. Rád posuzuji skutky druhých; v mých vlastních toho k posouzení předkládám maličko, vždyť jsou nicotné; nenalézám v sobě tolik dobrého, abych to nemohl prohlásit a nezardít se přitom. Jakou slastí by pro mne bylo, moci naslouchat někomu, kdo by mi vylíčil mravy, podobu, vzezření, nejběžnější výroky a osudy mých předků! Jak zbožně bych je vnímal! Bylo by opravdu znamením špatné povahy, kdyby někdo ohrnoval nos být i jen nad podobiznami svých přátel a předků, nad tvarem jejich oděvů a jejich zbraní. Mám uschovány jejich dopisy, pečeť, modlitební knihy i meč, kterého používali, a neodstranil jsem ze své pracovny ani dlouhé jezdecké biče, které můj otec obyčejně v ruce nosíval. *Paterna vestis et annulus tanto carior est posteris, quanto erga parentes major affectus.*⁴ A jestliže mé vlastní potomstvo projeví v těchto věcech vkus jiný, budu věru mít čím se pomstít: nemohou, až zde nebudu, o mne dbát méně, než o ně budu tehdy dbát já. To jediné, čím jsem v tomto svém podniku veřejnosti na obtíž, je prostě to, že si vypůjčuji veřejné nástroje sdělovací,⁵ rychlejší a pohodlnější; zato budu zase dobrý třeba k tomu, aby nějaká hruška másla na trhu příliš rychle nezměkla:

*Ne toga cordylis, ne penula desit olivis...⁶
Et laxas scombris saepe dabo tunicas.⁷*

A i když mě nebude číst nikdo, je to snad ztracený čas, věnoval-li jsem tolik hodin své prázdně přemýšlení tak užitečnému a příjemnému? Odlévaje podle sebe tuto svou podobu, byl jsem tak často nucen se upravovat a zaujímat postavení dovolující, abych v sobě doloval, že se tím předloha upevnila a sama do jisté míry nabyla tvaru. Líčil jsem se pro druhé, a nalíčil jsem se v sobě barvami výraznějšími, než byly mé barvy původní. Svou knihu jsem netvořil o nic víc, než ona tvořila mne: kniha soubytňá svému autorovi, zaměřená dovnitř, úd mého života, nikoliv záměru a cíle třetího a cizího jako všechny ostatní knihy. Byla to ztráta času, vydával-li jsem si ze sebe počet tak vytrvale a zvědavě? Vždyť ti, kdo se probírají jenom z vrtochu, za ústního hovoru a pouze občas, se nezkoumají

tak bezprostředně a nevnikají do sebe tak jako ten, kdo z toho činí předmět svého zkoumání, své dílo a řemeslo a vezme na sebe se vši jistotou a silou závazek trvalý. Nejrozkošnější radosti se vskutku zažívají uvnitř, střeží se po sobě zanechat stopy a ukrývají se před očima nejenom davu, ale i kohokoliv druhého. Kolikrát jen mě toto zaměstnání vytrhlo z myšlenek mrzutých (a za mrzuté mají být pokládány i všechny myšlenky plytké)! Příroda nás obdařila rozsáhlou schopností samomluvy a volá nás k ní často, aby nás poučila, že jsme částečně dlužníky společnosti, ale nejlepší podíl ze sebe dlužíme sobě samým. Kladu-li si za úkol přimět svou obraznost, aby se i při snění řídila určitým pořádkem a cílem, a chci-li zamezit, aby se rozptylovala a bláznivě těkala s větrem, není nad to, dát jí ustalovat a zaznamenávat ony nesčíslné drobné představy, které se jí nabízejí. Nastražuji pak své ucho svým snům proto, že je mám vypisovat.

A kolikrát, všecek znechucen nějakým skutkem, jež mi slušnost i rozum zakazovaly pokárat otevřeně, jsem si z něho ulevil zde, nikoliv bez úmyslu veřejného poučení!... Ba vskutku, i knihám věnuji svůj sluch o něco pozorněji od té chvíle, co číhám, budu-li z nich moci něco vytaškařit, čím bych zpestřil nebo podepřel tu svoji vlastní. Nepodnikl jsem žádná studia, abych složil knihu; ale do jisté míry jsem studoval proto, že jsem ji skládal. Pokud lze ovšem nazývat studiem, když někdo tu a tam uskrábne nebo urýpne, jednou nahoře, podruhé dole, z toho či onoho autora, a to ne aby si vlastní názory vytvářel, nýbrž aby si je, již dávno hotové, podepřel, potvrdil a posloužil jim.

[Kniha II, z kap. 18.]

7¹

Ponech, čtenáři, volný průběh ještě i tomuto pokusu, jenž je již třetím nástavkem ostatních částí mé podobizny². Rozšiřuji, ale neopravuji. Za prvé proto, že ten, kdo vydal světu již zástavu svého díla, nemá po mém zdání na opravy právo. Ať se vyjádří lépe, je-li s to, někde jinde a neporušuje práci, kterou již prodal. Od takových lidí by se nemělo nic kupovat dřív, než zemrou. Ať myslí na změny, dokud nevyšly na světlo. Kdopak je honil? Moje kniha je stále jedna a táž, až na to, že při každém novém vydání, aby

kupec neodcházel s prázdnýma rukama, dávám sám sobě dovolení přilátat k ní — vždyť je to pouhá špatně sestavená mozaika — nějaký ten přespočetný dodatek. Jsou to jen nádavky, které vůbec neporušují původní formu, ale každé nové formě propůjčují tímto ctižádostivým úskokem jistou vlastní cenu. Nicméně z toho snadno vyplyne, že vzniknou jisté zmatky v chronologii, neboť mé povídačky zaujmají svá místa podle své vlastní vhodnosti, ne vždy podle svého věku.³

Za druhé neměním svůj původní text proto, že se bojím — jsem už takový —, abych změnou neprodělal: má soudnost se nemusí stále jen zdokonalovat, může i upadat; svým dalším, druhým nebo třetím výmyslům důvěřuji stejně málo jako těm prvním a ty nové mám za neméně pochybné než ty staré: zhusta jevíme při vlastní nápravě tutéž hloupost jako v nápravě svých bližních. Zestárl jsem od svého prvního vydání, k němuž došlo roku 1580, o hezkou hromádku let; ale pochybuji, že bych byl jen o krapet zchytřel. Já dnešní a já tehdejší jsme opravdu dva; který z obou stojí za víc, není v mé moci povědět. Bylo by pěkné stárnout, kdybychom se nutně jen zdokonaľovali: jenomže pohyb člověka je krokem opilce, je vrávoravý, kolísavý jako v závratí, neupravený; je komíhání rákosí, které vítr ohýbá náhodně a podle svého vrtochu. Antiochus sepsal mocnou obranu Akademie⁴; na sklonku svých let zaujal stanovisko rozdílné: ať se rozhodnu pro to nebo pro ono, neřídím se snad vždy Antiochem? Kdo hájil oprávněnost pochybování o hodnotě lidských názorů a potom chce naopak dokázat jejich spolehlivost, dokázal ve skutečnosti nikoliv tuto spolehlivost, nýbrž oprávněnost pochybování a poskytl mimoto i důvod k domnění, že bude-li mu věk prodloužen ještě o jeden další život, bude se v něm znovu dál kymáčet, a to o nic pěkněji než předešle.

Přízeň čtenářstva mi dodala o něco víc odvahy, než jsem doufal: ale jedné věci se bojím nade vše, totiž abych přesytil. Byl bych raději, kdybych dráždil, než abych unavoval, jak se stalo jistému učenci mých časů.⁵ Pochvala je vždy příjemná, ať pochází od kohokoliv a z jakéhokoliv důvodu: přece však musíš, má-li tě těšit právem, mít jasno o její příčině. Zajisté vzdávám díky poctivým lidem, kteří mé slabé výkony vlídně přijímají: není látky, na níž by se nedostatky provedení jevíly tak křiklavě jako na té, která

sama o sobě není hodna doporučení. Nicméně tam, kde výraz neodpovídá míře mé schopnosti, rozumný čtenář odmítne domněnku, že by to byl výraz můj.⁶ Kdo pozná, jak málo jsem pracovitý, jak jsem celý z vlastního dřeva, snadno uvěří, že bych raději napsal ještě jednou tolik esejů, než abych na sebe vzal nutnost číst znovu ty hotové jen pro opravu nějaké dětinské chyby.

[Kniha III, z kap. 11.]

nicméně všechno zlato, které stačíte objevit krom toho, jehož používáme k službě našim bohům, si směle vezměte! Pokud se dotýká onoho jediného Boha, řeč o něm se nám líbila, ale své náboženství měnit nechceme, vždyť nám tak dlouho prokazovalo platné služby a nemáme ve zvyku žádat o radu nikoho jiného, než své přátele a známé. A pokud běží o pohružky, je znamením nedostatečného úsudku, vyhrožujete-li lidem, jejichž povahu a prostředky neznáte. Hleďte se tedy rychle z naší země vytrazit, neboť nejsme zvyklí ani lichocením ani výtky lidí ozbrojených a přitom cizinců přijímat v dobrém: jinak s vámi bude naloženo jako s těmito ostatními: — a ukázali jim hlavy jistého počtu osob popravených na území jejich města. Hle ukázka, jak se tyto národy vyjadřovaly již ve svém dosud blekotavém dětství!

[Kniha III, z kap. 6.]

NĚKOLIK NÁZORŮ ESTETICKÝCH

I

Vizte div divoucí: máme mnohem víc básníků než soudců poezie a jejich vykladačů; je snazší ji tvořit než jí rozumět. Na jisté nízké úrovni je jí možno posuzovat podle pravidel a podle poetiky; ale poezie pravá, výsostná, božská i pravidla i rozum přesahuje. Kdokoliv její krásu vnímá pohledem bezpečným a spolehlivým, nevidí ji zrakem, stejně jako nevidí oslnivost blesku: krása se totiž neobrací na náš úsudek, uchvacuje jej a drtí. Vášnivost, která proniká toho, kdo s poezií umí splynout, zasahuje ještě i třetího, kdo ho slyší básně přednášet a vidí ho ji zažívat: tak i magnet nejenom jehlu přitahuje, ale propůjčuje jí též svou schopnost přitahovat další. Jasněji je to patrné v divadlech: nejprve posvátné oduševnění Múz rozčílilo básníka k hněvu, smutku, nenávisti, vytrhlo jej z něho samého a zavedlo, kam chtěly samy Múzy; načež skrze básníka a herce zasáhne potom ještě i cizí posluchačský národ: to je právě ono sřetení našich jehel, zavěšujících se jedna na druhou. Od mého časného dětství i na mne poezie takto účinkovala, pronikajíc mne a unášejíc...¹

[Kniha I, kap. 36.]

2

Hodnota jazykového výrazu vzniká nikoliv tak tím, že by vybraní duchové, kteří jazyk ovládají a používají ho, v něm zaváděli novinky, jako spíš tím, že nutí řeč k nejrozmanitějším službám a tím ji zpružňují a ohýbají. Nedbají o to přinášet nová a neznámá slova, ale slova již běžná a jim vlastní obohacují dalším smyslem, umocňují a prohlubují jejich význam, rozšiřují jejich používání, učí řeč — ovšem obezřele a důmyslně — dosud nezvyklým pohybům. To je dáno málokterým, což je patrné ze skutečnosti, že

naše století opravdovými francouzskými spisovateli zrovna neoplývá. Naši autoři jsou sice dostatečně odvážní a vyběraví, aby odmítali vyjeté dráhy, vadí jim však nedostatečná rozvážnost a chybí jim dar pátravý. Zjišťuješ u nich jen žalostné předstírání, touhu po neslýchaném, studené a nemsynlné zakuklování a hledanost, které látku srážejí, místo aby ji povyšovali. Jen když dosáhnou dojmu nezvyklého, na účinnosti jim už nezáleží. Aby ulovili slovo nové, zahodí slovo běžné, často silnější a jadrnější. V našem jazyce lze přece nalézt hmoty dost, je však nedostatečně pěstěná: není věci, abyste ji nedokázali vyjádřit výrazivem našeho lovectví a našeho válečnictví, to jsou štedré studnice k výpůjčkám; a stejně jako rostliny se i výrazové formy přesazováním zušlechťují a posilují...

Když píšu, ochotně se obejdu bez společnosti knih a rád zapomínám, že vůbec nějaké jsou, mám totiž strach, že by mou vlastní formu rušily; dobří autoři mě totiž opravdu až příliš skličují a mou odvahu podkopávají. Chci se podobat tomu malíři, který bídne zpodobil kohouty a potom zakázal svým chlapcům, aby mu do dílny vpuštěli nějakého kohouta skutečného...

Co se týče mého přítomného podniku (Esejů), je mi rovněž vhod, že píši v ústraní a jakoby v pustině, kde mi nikdo nemůže pomáhat ani mě kárat a kde většinou nepotkám člověka, aby latině svého Otčenáše slůvkem rozuměl, ba francouzsky zná ještě o něco méně. Jinde bych je byl sice napsal lépe, ale dílo by pak bylo méně moje; jeho hlavním cílem a jeho dokonalostí je přece, aby bylo přesně a beze zbytku moje. Docela rád bych opravil tu či onu chybu náhodnou, jsem jich pln, vždyť uháním a nedávám pozor; ale vymycovat nedostatky, které jsou ve mně pravidlem a vyznačují mě stále, to by znamenalo dopouštět se zrady na sobě a falšovat se...²

[Kniha III, z kap. 5.]

3

Bloudím a odbočuji, ale je to spíš z nevázanosti než omylem: moje rozmarne rozprávky souvislost sice mají, ale občas se to děje zdaleka, jedna hledí k druhé, ale šikmým pohledem. Prolistoval jsem nejeden Platónův dialog. Ani on se nikterak podobných odstínů nebojí a umí se nechávat

rovněž unášet větrem anebo to alespoň s báječným půvabem umí předstírat. Jména mých kapitol nezahrnují vzděky jejich látku; často ji pouze v nějakém ohledu naznačují. Mám rád chůzi básnickou, vrtošivou a skočnou: je to umění, jak říká Platón, lehounké, okřídlené, daimonské. U Plutarcha se setkáš se spisy, v nichž na svůj námět zapomíná, předmět jeho úvahy se v nich objevuje pouze mimochodem a celý zadušený cizím obsahem: vizte, jak postupuje v Sokratově Daimonu. Pane Bože, jak jsou takové odvážné svévole, taková proměnlivost krásné, a tím krásnější, čím víc se blíží nedbalosti a náhodnosti! Svou nit neztrácím já, mou nit mi ztrácí nesnaživý čtenář. Můj námět se vždycky v nějakém tom koutku slovem ohlásí, a byť bylo sebestručnější, vždycky to slovo sedí pádně...³

[Kniha III, z kap. 9.]